

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ У ГАЛУЗІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Іванова Т.Г.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

У статті комплексно проаналізовано структуру банківської інформації та категорії «конфіденційна інформація», «банківська таємниця», «комерційна таємниця» та «банківська паніка», з урахуванням положень банківського, цивільного та інформаційного законодавства України. З'ясовано що інформаційна безпека банківських установ є важливим елементом розвитку цифрової економіки в Україні. Визначено основні джерела загроз інформаційної безпеки банківських установ. Зроблено спробу оцінити інформаційну безпеку банківських установ шляхом виявлення загроз інформаційній безпеці, а саме банківської паніки та досліджено причини її виникнення. З'ясовано заходи, які повинні використовувати банківські установи з метою недопущення, припинення та подолання банківської паніки.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, структура банківської інформації, конфіденційна інформація, таємна інформація, банківська таємниця, комерційна таємниця, банківська паніка.

Постановка проблеми. Інформація є основою будь-якого сучасного бізнесу, а інформаційні технології дозволяють ефективно здійснювати її використання. Це особливо актуально для банківського сектора, де щоденна операційна діяльність безпосередньо пов'язана з інформацією і її обробкою. Відповідно до статті 1 Закону України «Про інформацію»:

- інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [1].

На сьогодні без інформації не обходиться жоден бізнес-процес або прийняття управлінського рішення банківськими установами. З безлічі визначень для економічної системи відносин інформацією вважаємо те, що:

- о Зменшує невизначеність процесу зміни його стану в часі;
- о Усуває недостатнє знання про об'єкти і явища;
- о Зменшує невизначеності в результаті повідомлення.

В умовах фінансово-економічної кризи в Україні питання своєчасного та достовірного надання інформації стає критичним. Інформаційна безпека банківських установ є важливим елементом розвитку цифрової економіки в Україні, яка дає сигнали ринку, так і створює основи для підвищення довіри клієнтів до діяльності банківських установ. Саме цифрова економіка передбачає перехід від сировинного типу економіки, яка споживає природні ресурси до високотехнологічних виробництв та ефективних процесів за допомогою ІТ-технологій та комунікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тривалий час розуміння інформаційної безпеки банківських установ в наукових та нормативно-правових джерелах ототожнювалося тільки з захистом інформації, що значно звужувало її сутність. Саме тому, з низки питань, присвячених розгляду проблеми забезпечення інформаційної

безпеки, найбільш вивченими та дослідженими її аспектами є безпека інформації. Але, до інформаційної безпеки банківських установ не слід відносити лише захист інформації, адже безпека має набагато ширше значення ніж охорона чи захист.

Фундаментальні дослідження щодо інформаційної безпеки банківських установ викладені у наукових працях таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: О.І. Барановський, Л.К. Воронина, Ю.В. Ващенко, Д.О. Гетьманцев, О.Н. Горбунова, І.Б. Заверуха, М.І. Зубок, С.Т. Кадьякаленко, Є.Б. Карманов, Л.М. Касьяненко, О.А. Костюченко, В.Л. Кротюк, Г.А. Нечай, Н.Ю. Пришва, А.О. Селіванов, О.М. Олійник, О.П. Орлюк, С.М. Яременко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існують суперечності у визначенні категорій «конфіденційна інформація», «банківська таємниця», «комерційна таємниця» та «банківська паніка». До цього призводить формування і постійне вдосконалення законодавства України про інформацію, про боротьбу з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом, а також недостатній досвід правового регулювання банківської та комерційної таємниці в умовах розвитку цифрової економіки в Україні.

Метою статті є спроба дослідити обсяг і зміст структури банківської інформації та категорій «конфіденційна інформація», «банківська таємниця», «комерційна таємниця» та «банківська паніка», за допомогою положень банківського, цивільного та інформаційного законодавства України. Оцінити інформаційну безпеку банківських установ шляхом виявлення загроз інформаційній безпеці, а саме банківської паніки, визначити її джерела, можливі наслідки для банків та заходи подолання.

Виклад основного матеріалу. У сучасному діловому світі відбувається процес міграції матеріальних активів у бік інформаційних. З розвитком банківської установи ускладнюється і її інформаційна система, основним завданням якої є забезпечення максимальної ефективності ведення бізнесу в постійно мінливих умовах конкуренції на ринку. Розглядаючи інформацію як товар, можна сказати, що забезпечення інформаційної безпеки

ки в цілому може призвести до значної економії коштів, в той час як збиток, нанесений їй, призводить до матеріальних витрат. Наприклад, розкриття технології виготовлення банківського продукту призведе до появи аналогічного продукту, але від іншої банківської установи, і як наслідок банк втрачає сегменти ринку і клієнтську базу. З іншого боку, інформація є суб'єктом управління, і її зміна може призвести до катастрофічних наслідків в об'єкті управління.

Тому, під інформаційною безпекою розуміємо захищеність інформації та інфраструктури, що її підтримує, від випадкових або навмисних дій природного або штучного характеру, які можуть завдати неприйняттого збитку суб'єктам інформаційних відносин, зокрема власникам і користувачам інформації та інфраструктури, що її підтримує.

Основними джерелами загроз інформаційної безпеки банківських установ є:

- ненавмисні (помилкові, випадкові, необдумані, без злого наміру і корисливих цілей) порушення встановлених регламентів збору, обробки і передачі інформації, а також інші дії персоналу при експлуатації інформаційних систем, що призводять до непродуктивних витрат часу і ресурсів, розголошенню відомостей обмеженого поширення, втрати цінної інформації або порушення працездатності окремих робочих станцій, підсистем або в цілому всієї системи;
- навмисні (в корисливих цілях, з примусу третіми особами, зі злим умислом тощо) дії співробітників, допущених до роботи з інформаційними системами, а також співробітників, відповідальних за обслуговування, адміністрування програмного і апаратного забезпечення, засобів захисту та забезпечення інформаційної безпеки;
- діяльність злочинних груп і формувань, політичних і економічних структур, а також окремих осіб з добування інформації, нав'язування неправдивої інформації, порушення працездатності системи в цілому та її окремих компонентів;
- помилки, допущені при проектуванні інформаційних систем та їх систем захисту, помилки в програмному забезпеченні, відмови і збої технічних засобів (у тому числі засобів захисту інформації та контролю ефективності захисту);
- дії комп'ютерних вірусів;
- аварії, стихійні лиха тощо.

Відмінною особливістю банківського сектора економіки є статус банківської установи як довіреної особи своїх клієнтів, що має у своєму розпорядженні конфіденційні відомості про їх фінансову та комерційну діяльність. Ці відомості становлять банківську та комерційну таємницю, що є пріоритетним об'єктом захисту в системі інформаційної безпеки будь-якого банку.

Фінансово-господарська діяльність банківських установ насичена не тільки діловими відносинами, їй значною мірою притаманні тісні інформаційні відносини з клієнтами, партнерами, конкурентами та контактними аудиторіями банку. Останні ж регулюються відповідними законодавчими та нормативними актами держави, а саме: Закон України «Про інформацію» [1]; Цивільний кодекс України [2]; Закон України «Про банки і банків-

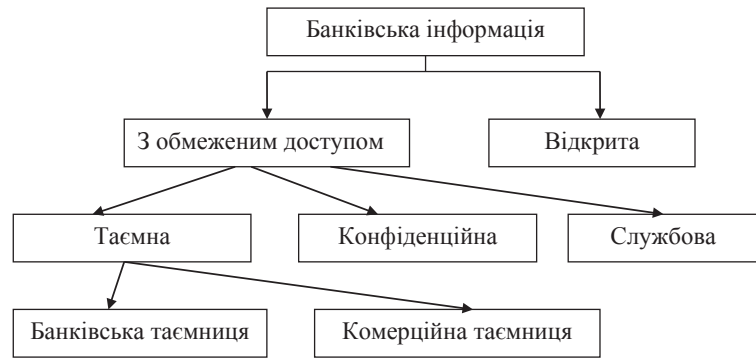

Рис. 1. Структура банківської інформації

Джерело: розроблено автором за даними [1; 2; 3; 4]

ську діяльність» [3]; Закон України «Про доступ до публічної інформації» [4]; Закон України «Про захист персональних даних» [5] та інші [6; 7; 8; 9].

Згідно з представленими законодавчими та нормативними актами структура банківської інформації має вигляд представлений на рисунку 1.

Згідно статті 20 ЗУ «Про інформацію» [1] інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. До останньої відносять таємну, конфіденційну та службову.

У Законі України «Про доступ до публічної інформації» [4] наводяться такі визначення:

- конфіденційна інформація (ст. 7) – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

- службова інформація (ст. 9) – інформація, що: – міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову; – кореспонденція, відповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; – зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

- таємна інформація (ст. 9) – інформація, доступ до якої обмежується в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі.

В свою чергу, таємну інформацію в банківській справі можна умовно поділити на банківську та комерційну таємницю. Згідно статті 60 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею.

Банківською таємницею, зокрема, є:

- 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;
- 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;
- 3) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 4) системи охорони банку та клієнтів;
- 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;
- 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації [3].

Вважаємо термін «банківська таємниця» можна трактувати в двох значеннях:

Перше, банківська таємниця є інститутом:

- фінансового та банківського права (статті 60-62 Закону «Про банки і банківську діяльність») [3];
- цивільного права (статті 1076, 2000 Цивільного кодексу України) [2];
- інформаційного права (Закон України «Про інформацію») [1].

Друге, необхідність гарантування та зберігання банківською установою банківської таємниці, а саме інформації щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

Серед різних наслідків розголошення таємної та конфіденційної банківської інформації особливе місце займає банківська паніка, яка є серйозною зовнішньою загрозою інформаційної безпеки банківської установи. Якщо їй не протидіяти, то вона може спричинити кризу ліквідності та неплатоспроможності навіть у фінансово «здорових» банків, що обумовлено динамічністю ринку та високою швидкістю поширення тривожних сигналів в банківській системі. Проте варто зазначити, що на мікрорівні банківська паніка як потрясіння дозволяє банківським установам продемонструвати ринкову стійкість за умов своєчасної розробки та реалізації відповідних рішень та заходів.

Вважаємо, що банківською панікою є процес різкого і масового відтоку коштів вкладників з одного банку, групи банків, або банківської системи в цілому, обумовлений соціально-психологічними та фундаментальними факторами, який призводить до погіршення показників ліквідності фінансових установ та їх банкрутства згодом.

За причинами виникнення банківської паніки можна поділити на обґрунтовані та спекулятивні. Під обґрунтованою банківською панікою розуміють паніку, обумовлену фундаментальними факторами [10], такими як, наприклад, опублікування фінансової звітності з негативними результатами, затримки банку у здійсненні виплат та розрахунків, зростання проблемних активів банку, відмова держави або акціонерів підтримувати банк, внесення банку до категорії проблемних, позбавлення банку ліцензії на операції та інші. У зв'язку з по-

гіршенням фінансових показників банку вкладники побоюються, що дана фінансова установа може виявитися неплатоспроможною, і починають достроково, одночасно, масово вилучати розміщені в цьому банку кошти. Джерелами тривожних сигналів можуть бути публічна або інсайдерська інформація, аналітичні матеріали, думки експертів, незалежних фінансових консультантів і брокерів. Також виділимо випадки, коли вкладники стурбовані станом економіки в конкретній країні та приймають зважені («раціональні») рішення про зміну форми своїх заощаджень або перетворення їх в товари [11, с. 227].

Всі інші «набіги» називають спекулятивними, оскільки вони не пов'язані з погіршенням фінансових показників банківських установ, а характеризуються ірраціональною поведінкою вкладників [12]. В даному випадку вони раптово вимагають перетворення їх депозитів у готівку без потреби в таких коштах (для витрат або альтернативних інвестицій). Підставами для штучних панік є зловмисні чутки про неіснуючі проблеми в конкретному банку або перебільшення серйозності таких проблем. У період загальної нервозності будь-якій негативній інформації довіряють більше, і поширюється вона на порядок швидше, ніж позитивна.

За нормальних умов диверсифікація клієнтської бази дозволяє компенсувати вилучення коштів одними клієнтами залученням вкладів від інших, оскільки потреба в ліквідних коштах не виникає у різних контрагентів одночасно. Банки витримують такі «атаки», але якщо ж паніка зачіпає весь банківський сектор, то навіть фінансово здорові банки можуть збанкрутувати [11, с. 228]. Щоправда, проблема не тільки в тому, що вклади вилучаються, а і в тому, що припиняється надходження нових коштів. Вкладники можуть повертатися в банк і знову розміщувати гроші лише тоді, коли переконаються в надійності банку та банківської системи.

В країнах з перехідною економікою (в тому числі й Україні) банківські паніки загалом є спекулятивними, бо найчастіше мають політичне підґрунтя і психологічний характер. Вкладники вітчизняних банків блискавично реагують на чутки, так як «натреновані» постійними загрозами з боку банківських установ і фінансової системи країни в цілому.

В 2014 році Україну охопила найбільша за історію незалежності банківська паніка, обумовлена як фундаментальними факторами (загострення політичних та макроекономічних ризиків на тлі спонтанних і несистемних дій регулятора), так і нагнітанням ситуації у ЗМІ, поширенням чуток та часом не зовсім об'єктивних суджень експертів. Загалом, майже кожен третій українець забрав свій депозитний вклад з банківської системи України.

Не залежно від виду паніки будь то спекулятивна, обґрунтована або породжена панікою в інших банківських установах необхідно застосувати відповідний набір заходів щодо її подолання. В цьому контексті, найбільш вагомі пропозиції щодо припинення та подолання банківської паніки в Україні сформулюємо в напрямі здійснення заходів, як на рівні окремого банку так і на рівні Національного банку (таблиця 1).

Таблиця 1

Заходи щодо припинення та подолання банківської паніки

На рівні окремого банку	На рівні Національного банку України
<ul style="list-style-type: none"> – антикризові маркетингові комунікації; – пошук зовні джерел поповнення ліквідності, в тому числі: <ul style="list-style-type: none"> а) підтримка з боку основних акціонерів, ключових клієнтів, або материнської компанії; б) рефінансування НБУ 	<ul style="list-style-type: none"> – система адміністративних обмежень; – обґрунтоване заміщення відтоку депозитів рефінансуванням; – реорганізація неплатоспроможних банків; – зниження вимог до обов'язкових резервів; – стрес-тестування банків

Джерело: розроблено автором

Серед заходів щодо припинення та подолання банківської паніки особливої актуальності набувають створення банківськими установами концепції інформаційної безпеки та активне використання банками маркетингових антикризових комунікацій. У нестабільних економічних умовах саме ці інструменти стають невід'ємним елементом подолання фінансово-економічної кризи в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи проведене дослідження, зробимо наступні висновки та пропозиції:

1. Найбільш небезпечними (значущими) загрозами інформаційній безпеці банківських установ (способами нанесення збитку суб'єктам інформаційних відносин) в умовах розвитку цифрової економіки в Україні є:

- порушення конфіденційності (розголошення, витік) відомостей, що становлять банківську та комерційну таємницю, а також персональних даних;
- порушення доступності (дезорганізація роботи) інформаційних систем, блокування доступу до інформації, порушення технологічних процесів, зрив своєчасного вирішення завдань;
- порушення цілісності (спотворення, підміна, знищення) інформаційних, програмних та інших ресурсів, а також фальсифікація (підробка) документів.

2. Специфіка діяльності банківських установ, насамперед – наявність у них різнопланової

таємної та конфіденційної інформації, передбачає необхідність значно більше приділяти увагу до проблеми забезпечення власної безпеки, ніж для підприємств більшості інших галузей.

3. Основним чинником, що визначає додаткові вимоги до ефективності забезпечення інформаційної безпеки банківських установ, є автоматичне перенесення втрат банку від реалізованих загроз на його клієнтів і пов'язаний з цим шкоди іміджу, отже – конкурентним позиціям.

4. Основною вимогою до системи забезпечення інформаційної безпеки банківських установ є комплексний підхід до організації захисту від усіх можливих загроз та створення концепції інформаційної безпеки банківських установ. Саме концепція інформаційної безпеки банківських установ повинна слугувати методологічною основою для забезпечення безпеки банку, вирішення тактичних і методичних завдань та їх практичної реалізації.

5. Основним принципом організації інформаційної безпеки банку є «принцип розумної достатності», що передбачає помірність витрат на захист конкретного об'єкта ступеня розмірами втрат від реалізованих на його адресу погроз.

6. При формуванні переліку методів захисту від можливих загроз інформаційної безпеки банку однозначний пріоритет повинні мати методи профілактичного характеру (і лише потім – попереджального та караючого).

Список літератури:

1. Про інформацію [Текст] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – 348. – Ст. 650.
2. Цивільний кодекс України [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Про банки і банківську діяльність [Текст] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
4. Про доступ до публічної інформації [Текст] : Закон України від 9 квітня 2015 року № 319-VIII. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/35409>.
5. Про захист персональних даних [Текст] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
6. Нове в законодавстві про інформацію [Електронний ресурс] : Лист М-ва юстиції України від 21.06.2011. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
7. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
8. Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
9. Лист Національного банку України № 48-012/275-3973 від 19.04.2005 р. «Щодо розкриття банківської таємниці за рішенням суду».
10. Allen F. and D. Gale, 1998. Optimal financial crises. *Journal of Finance*, 53(4): p. 1245-1284.
11. Любіч О.О. Моделювання впливу паніки серед контрагентів на ризик ліквідності банку / О.О. Любіч, Г.П. Бортніков, В.О. Ткачук // Збірник наукових праць : Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем, вип. 19. – К.: МННЦ ІТiС, 2014. – С. 221-237.
12. Diamond D.W. and P.H. Dybvig, 1983. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(5): p. 401-419.

Иванова Т.Г.

ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ИНФОРМАЦИИ В ОБЛАСТИ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье комплексно проанализировано структура банковской информации и категории «конфиденциальная информация», «банковская тайна», «коммерческая тайна» и «банковская паника», с учетом положений банковского, гражданского и информационного законодательства Украины. Выяснено что информационная безопасность банковских учреждений является важным элементом развития цифровой экономики в Украине. Определены основные источники угроз информационной безопасности банковских учреждений. Сделана попытка оценить информационную безопасность банковских учреждений путем выявления угроз информационной безопасности, а именно банковской паники и исследованы причины ее возникновения. Выяснено меры, которые должны использовать банковские учреждения с целью недопущения, прекращения и преодоления банковской паники.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, структура банковской информации, конфиденциальная информация, секретная информация, банковская тайна, коммерческая тайна, банковская паника.

Ivanova T.G.

Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

ENSURING THE SECURITY OF INFORMATION IN THE BANKING SECTOR AS AN ELEMENT OF THE DEVELOPMENT OF DIGITAL ECONOMY IN UKRAINE

Summary

The article comprehensively analyzes the banking information structure and categories "confidential information", "banking secrecy", "commercial secrecy" and "banking panic", taking into account the provisions of banking, civil and information legislation of Ukraine. It was determined that information security of banking institutions is an important element of the development of the digital economy in Ukraine. The main sources of threats to information security of banking institutions are determined. An attempt was made to assess the information security of banking institutions by identifying threats to information security, namely banking panic, and the causes of its occurrence. The measures, which should be used by banking institutions in order to prevent, stop and overcome banking panic, are found out.

Keywords: information, information security, the structure of bank information, confidential information, secret information, banking secrecy, commercial secrecy, banking panic.